

<https://doi.org/10.62837/2025.7.454>

FATMA RASİM QIZI HACIYEVA
Tibb elmləri doktoru
Elmi-Tədqiqat Mamalıq və Ginekologiya İnstitutu
E-mail: dr.fatima@mail.ru
<https://doi.org/0000-0003-0198-5887>

AŞIQ ƏLƏSGƏR YARADICILIĞINDA QADIN GÖZƏLLİYİNİN ETNOLİNGVİSTİK İFADƏSİ

Annotasiya:

Məqalədə, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, Aşiq Ələsgərin poetik mətnlərində qadın gözəlliyinin etnolingvistik ifadəsindən bəhs olunmuşdur.

Bununla yanaşı ,məqalədə gözəllik anlayışının fəlsəfi tərif, qadın gözəlliyinə fəlsəfi münasibət, Aşiq Ələsgər poeziyasında qadın gözəlliyinin tərənnümü zamanı aşığın seçdiyi yaradıcılıq xüsusiyyətləri fikir süzɡəcindən keçirilmişdir.

Həmçinin, burada, gözəl qadın obrazını şərtləndirən nüanslara toxunulmuş, qadında gözəllik elementlərinin təsviri zamanı istifadə edilmiş bənzətmə predmetləri tədqiq edilmişdir.

Aşkar edilmişdir ki, Aşiq Ələsgər yaradıcılığında qadın gözəlləmələrində qadın obrazı sadəcə zahiri gözəlliyi ilə müşahidə edilmir, qadın gözəlliyini şərtləndirmiş səbəblər fiziki, daxili gözəllik elementləri aydınlaşdırılır.

Aşiq Ələsgərin şeirlərində bədii obraz kimi dəyərləndiyi qadınların daha çox qədim yurd yerlərimizdən olan Göyçə mahalının sakinləri olması, qadın obrazlarının tarixi antroponomik xüsusiyyətləri, davranış elementləri, daxili keyfiyyətləri, geyim tərzləri etnolingvistik aspektdə tədqiqatə cəlb edilmişdir.

Açar sözlər: qadın, antroponomik xüsusiyyətlər, etnolingvistik elementlər, bənzətmə predmetləri

FATMA RASİM IS THE DAUGHTER OF GADZHIEVA

ETHNOLINGUISTIC EXPRESSION OF FEMALE BEAUTY IN THE WORK OF ASHIQ ALASGAR

ABSTRACT:

The article discusses the ethnolinguistic expression of female beauty in the poetic texts of Ashug Alasgar, a prominent representative of Azerbaijani literature.

In addition, the article examines the philosophical definition of the concept of beauty, the philosophical attitude to female beauty, and the creative features chosen by the ashug during the glorification of female beauty in Ashug Alasgar's poetry.

Also, the nuances that determine the image of a beautiful woman are touched upon here, and the objects of analogy used in the description of the elements of beauty in a woman are studied.

It has been revealed that in Ashug Alasgar's works, the image of a woman is not observed simply with her external beauty, but the reasons that determined female beauty, physical and internal elements of beauty, are clarified.

The fact that the women who are valued as artistic images in Ashiq Alasgar's poems are mostly residents of the Goycha region, one of our ancient homelands, and the historical anthropomorphic characteristics, behavioral elements, internal qualities, and clothing styles of female images have been included in the study from an ethnolinguistic aspect.

Keywords: woman, anthropomorphic characteristics, ethnolinguistic elements, objects of analogy

ФАТЬМА РАСИМ КЫЗЫ ГАДЖИЕВА

ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ЖЕНСКОЙ КРАСОТЫ В ТВОРЧЕСТВЕ АШИКА АЛЕСГАРА

Аннотация:

В статье рассматривается этнолингвистическое выражение женской красоты в поэтических текстах Ашуга Алескера, выдающегося представителя азербайджанской литературы.

Кроме того, в статье исследуются философское определение понятия красоты, философское отношение к женской красоте и творческие особенности, выбранные ашугом при воспевании женской красоты в поэзии Ашуга Алескера.

Также затрагиваются нюансы, определяющие образ прекрасной женщины, и изучаются объекты аналогии, используемые при описании элементов красоты в женщине.

Выявлено, что в произведениях Ашуга Алескера образ женщины рассматривается не только с точки зрения её внешней красоты, но и раскрываются причины, обуславливающие женскую красоту, физические и внутренние элементы красоты.

Тот факт, что женщины, представленные в качестве художественных образов в поэмах Ашика Алескера, в основном являются жительницами региона Гейча, одного из наших древних краев, а также исторические антропомические характеристики, поведенческие элементы, внутренние качества и стили одежды женских образов были включены в исследование с этнолингвистического аспекта.

Ключевые слова: женщина, антропонимические характеристики, этнолингвистические элементы, объекты аналогии

Giriş

Azərbaycan aşıq yaradıcılığının ustad sənətkarı aşıq Ələsgər 1821-ci ilin mart ayının 22-sində Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində dünyaya gəlmişdir. Aşıq Ələsgərin atası Alməmməd kişi də şair olmuş, saz çalmağı bacarmasa da bədahətən söylədiyi şeirləri ilə tanınmışdır. Tədqiqatçıların verdiyi məlumata görə Alməmməd kişi oğlu Ələsgərin gözəl şeirlər söyləyib musiqiyə olan duyumunu görmüş, ona saz bağlatmış və Göyçənin məşhur aşığı qızılwəngli Aşıq Alıya şeyird vermişdir.(1. səh. 4)

Beş il Aşıq Alının yanında şeyirdlik etmiş Ələsgər klassik aşıq poeziyasını dərinədən öyrənmiş, aşıq musiqisinin bütün incəliklərinə bələd olmuşdur.

İ. Ələsgərovun verdiyi məlumata görə təxminən 1845-1846-cı illərdə Göyçə mahalının Qızılwəngli kəndində qızılwəngli Böyük Ağa ilə Aşıq Alının təşkil etdikləri “imtahan məclisində” Ələsgər birincilik qazanaraq tanınmışdır. Bu məclisdə şeyird Ələsgərlə ustadı Aşıq Alı deyişmiş və Ələsgər bədahətən dediyi “A yağa-yağa” dodaqdəyməz tənisi Aşıq Alı tərəfindən cavabsız qalmışdır.

Yüksək əxlaqi dəyərlərə sahib gənc aşıq bu qələbədən sonra da öz ustadına hörmətlə yanaşmış, ömrü boyu Aşıq Alıdan ehtiramla bəhs etmişdir.(1.s.4)

Yaradıcılığı XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərini əhatə etmiş Aşıq Ələsgərin poetik irsinə müraciət etməyimiz təsadüfüdür. Aşığın həyat və yaradıcılıq yolu Azərbaycan ədəbiyyatında realist metodun inkişafı dövrünə təsadüf edir. Molla Pənah Vaqifdən sonra poeziyada realist üslub üstünlük qazanmış, Qarabağda Q. Zakir, Şirvanda S.Ə. Şirvani kimi nəhəng sənətkarlar bu üslubun bənzərsiz nümunələrini yaradırdı. Aşıq Ələsgər XIX əsr aşıq sənəti üçün xarakterik olmuş təsəvvüfə motivlərə üstünlük verməmiş, realist üslubda şeirlər yaratmışdır. Burada şair, tədqiqatçı alim A. Bədəlzadənin fikrini xatırlamaq yerinə düşərdi: “.... Aşıq Ələsgərin gözəlləri isə konkret dünyəvi gözəllərdir. O, real gözəlliyi hətta sufi obrazlarla ifadə etsə belə sufi sənətkar səlahiyyətinə malik deyil, daha doğrusu, sufizim onun poeziyasında aparıcı rol oynamır.”(2. s. 23) Eyni zamanda qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Aşıq Ələsgər yaradıcılığı digər el aşıqlarından fərqli olaraq daha məhsuldar, daha geniş və əhatəlidir.

Daha çox heca vəznində bənd formalı şeirlər yazmış Aşıq Ələsgər aşıq şeirinin bütün janrlarına müraciət etmiş, yazılı aşıq ədəbiyyatında dodaqdəyməz tənisinin yaradıcısı kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə düşmüşdür.

Aşıq Ələsgər poeziyası müxtəlif mövzuları əhatə edir. Məhəbbətin tərənnümü, Azərbaycan təbiətinin poetik təsviri, ictimai məsələlərə münasibət, əxlaqi-tərbiyəvi fikirlərin təbliği, el gözəllərinin tərifləri kimi mövzular onun poetik yaradıcılığının aparıcı mövzularındandır. Aşıq Ələsgərin bədii irsini tədqiq etmiş alimlərin bir çoxu onun daha çox əxlaqi-tərbiyəvi, təbiət mövzusunda, ictimai mövzularda yazmış

olduğu şeirləri tədqiq etsələr də, aşığın el gözəllərinin tərifini, başqa adla desək, gözəlləmələri barəsində ciddi elmi tədqiqat aparmamış, aşığın tərifə layiq gördüyü qadın gözəlliyi anlayışının mahiyyəti Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında elmi müstəvidə tədqiq edilməmişdir. Halbuki Aşıq Ələsgərin təsəvvüründə qadın gözəlliyi, qadın gözəlliyini şərtləndirən bir çox faktlar şairin qoşma və gəraylılarının sehirli misraları arasında gizlənmişdir. Aşıq poeziyasında mövzu, bədii ifadənin lakonik formaları və sintaktik fiqurların ən unikal nümunələrini yaratmış aşığın poetik mətnləri XIX əsr Azərbaycan qadını haqqında fikir yürütməyə, dövrün qadın gözəlliyi anlayışı haqqında təsəvvürə malik olmağa, Aşıq Ələsgər yaradıcılığında qadın obrazının bədii-poetik təhlilinin anatomik-fizioloji interpretasiyada təqdim edilməsinə imkan verir.

Şübhə yoxdur ki, 1845-1920-ci illər Azərbaycan ədəbiyyatının bədii dil baxımından ən unikal nümunələri, Azərbaycan xalqının etnolinqvistik xüsusiyyətlərini, Azərbaycan qadınının o dövrdə fiziki təsvirləri, geyim tərzini, davranış mədəniyyəti idealları, bir sözlə, bütün ali keyfiyyətlərinin bədii ifadəsi müxtəlif səpkili şeirlərində əks olunmuşdur. Onun yaradıcılığında qeyd etdiyimiz poetik etnolinqvistik xüsusiyyətlər, şeirlərindəki məzmun rəngarəngliyi tədqiqat üçün zəngin material verməklə yanaşı, XIX əsr Azərbaycan poeziyasının bədii-estetik, məzmun-forma xüsusiyyətlərinin dünyaya tanıtılması üçün elmi tədqiqata əsas verir.

Əsas hissə.

Aşıq Ələsgərin qoşma və digər aşıq şeirlərində qadın gözəlliyinin tərifinə yer verməsi təsadüfi deyildir. Lakin bu haqda bəhs etməzdən əvvəl gözəllik, sonra isə qadın gözəlliyi anlayışına aydınlıq gətirmək lazımdır.

Gözəllik ümumi, geniş, və əhatəli estetik kateqoriya olub insan həyatının bütün sferalarını əhatə edir. Məşhur şotland filosofu Devid Yum "İnsan təbiəti haqqında traktatın" da yazır ki, gözəllik varlıqlarda deyil, onu qəbul edən insan zehnidədir. (3. s.21)

D. Yumun gözəllik haqqında bu fikri qismən doğru ola bilər, lakin unutmaq olmaz ki, gözəllik anlayışı insan təbiətinə və düşüncəsinə görə dəyişkən olmaqla bərabər mütləq çoxluğun ümumi orta düşüncəsinə görə də formalaşa bilər. Maddi varlıqlar, mənəvi xüsusiyyətlər insan təfəkküründə o zaman gözəllik dərəcəsinə yüksəlir ki, insanların bir çoxunun təsəvvür və düşüncəsində yararlılıq payı yüksək olsun. Fikrimizcə, bu yanaşmanı qadın gözəlliyinə də aid etmək mümkündür. Əks cins nümayəndələrinin mütləq çoxluğunun zövqü qadın gözəlliyi anlayışının təsəvvürdə canlanması üçün əsas ola bilər. Bəşəriyyətin yarandığı ilk gündən qadın heyratımız dərəcədə gözəllik simvoluna çevrilmişdir. Lakin orta əsrlərin dini düşüncəsi poetik düşüncədə qadın gözəlliyinin detallarını açmağa imkan verməmişdir. Bununla yanaşı qadın gözəlliyinin real təsəvvürü orta əsr Azərbaycan filosofu Nəsrəddin Tusi qadın gözəlliyini dövrünün yanaşmasına uyğun bütün

cismani parametrlər üzrə təqdim edir. Maraqlıdır ki, Azərbaycan poeziya tarixində realist üslubda yazılmış əksər əsərlərdə, o cümlədən Aşıq Ələsgər poeziyasında qadın gözəlliyinin real təsviri Tusinin gözəl qadın anlayışı ilə eyni müstəvidə birləşir.

Böyük filosof Tusi “Cinsi biliklərə dair” adlı fəlsəfi traktatında oğluna məsləhət olaraq yazırdı: “Ey oğul, özündə bu cizgiləri daşıyan qazdın əsl qadındır. Əgər bu əlamətlərdən biri artıq və ya əskik olarsa, qadın bir o qədər gözəllikdən uzaq olar”. Gözəllik əlamətləri bunlardır: (4.)

1.Qadının dörd əlaməti qara gərək: saç, qaş, kipriyi və gözünün qarası;

Realist üslubda yazılmış Azərbaycan poeziyasının əksər şairləri, o cümlədən Aşıq Ələsgər poetik mətnlərində qadın obrazlarının bir çoxunun saçları, qaşları, kipriyi və gözləri qara təsvir edilir:

Durum dolanım başına.

Qaş, gözü qara Ceyran.(1.s.153)

Aşığın “Ceyran” rədifli gəraylısında olduğu kimi “Gəlin” rədifli gəraylısında da gəlinin qaşları qara təsvir edilir:

Bil ki, məni valeh elədi

Qaşların qarası gəlin.(1.s.131)

Maraqlıdır ki, aşığın şeirlərində orta əsr gözəllik etalonu sayılmış “qara göz”lə yanaşı “ala gözlər” də gözəllik simvolu kimi təqdim edilir:

Qaş qara, gözlər ala-

Bu ki mələklər şahıdı.(1.s.124)

“Dolanır” divansında olduğu kimi aşığın bir çox şeirlərində təsvir edilmiş qadın obrazlarının gözləri ala rəngdə təqdim edilir. Ala sifəti Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində “çəşidli rənglərin qarışığı”, “açıq mavi” kimi izah edilir.(5. s. 19)Aşıq Ələsgər poeziyasında qadın obrazlarının gözlərinin ala rəngdə təsvir edilməsi müxtəlif səbəblərlə bağlı ola bilər. Mümkündür ki, el aşığının yaşadığı bölgədə rast gəlməmiş olduğu əksər gözəllərin gözləri məhz bu rəngdə olmuşdur. Maraqlıdır ki, Aşıq Ələsgərin fotosəkli günümüzə qədər gəlib çatmasa da, aşığın övladları onu ucaboy, enlikürək, qarayanız, pəhləvan cüssəli insan kimi təsvir edirlər. Deyilənə görə aşığın qara gözləri, qalın qara çatma qaşları, dolu sifəti varmış.(1.s.7)

Aşığın təsvir etdiyi gözəllərin qara saçlı olması da diqqətdən yayınmır:

Siyah zülfün dal gərdəndə hərəsən,

Əl uzadıb qönçə gülün dərəsən.(1.s.48)

“Mənim” rədifli qoşmanın möhürbəndindən seçdiyimiz bu nümunədə şair arzu edir ki, adsız gözəl qara saçlarını arxasında gəzdirsən, məşuqun nəzərində gülün qönçəsini dərsin.

2.Qadının dörd əlaməti parlaq gərək: dili, dodağı, yanağı və üzü; Fikrimizcə, insanda, həmçinin qadında dilin, dodağın, yanağın və yaxud üzün parlaq görünməsi orta əsrlər təbabətinə görə sağlamlıq əlaməti kimi qəbul olunduğu üçün

Tusi qadının dörd əlaməti kimi bu xüsusiyyətləri qeyd edir. Ələsgərin tərif etdiyi Azərbaycan gözəllərinin bir çoxunda təsvir edilmiş bu dörd əlaməti Azərbaycan gözəllərinin bu dörd əlamət müşahidə edilir:

Camalın görəndə Aya bənzəyir,
Sallanışın Züleyxaya bənzəyir
Qabaq ayna, qaşın yaya bənzəyir
Qiyəmət yoxdu ala gözə, Müşkünaz.(1.s.48)

Bəndin ilk misrasında bənzəyən camal-üzdür, parlaqlığına görə Aya bənzədilir, üçüncü misrada “qabaq ayna” ifadəsi müfəssəl təşbehdir, bənzəyən- “qabaq” və parlaqlığına görə bənzədilən “ayna” saxlanılmış, bənzətmə qoşması və bənzətmə əlaməti “atılmış”dır.

Yeri gəlmişkən, tədqiqatçı alim İ. Ələsgərovun “Müşkünaz” qoşması ilə bağlı qeyd edir ki, Aşıq Talibin söylədiyinə görə Müşkünaz Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalının Ayı səsi kəndindən olan Seyid Qara adlı bir kişinin qızı imiş. 1919-cu ildə Seyid Qaranın da ailəsi köçüb Qalaboyunu kəndinə yerləşibmiş, aşıq da bu tərifini “dəyirmançı” olduğu vaxt söyləmişdir.(1. s.175) Lakin burada müəyyən uyğunsuzluqla qarşılaşırıq. İ. Ələsgərov tərtibatçısı olduğu əsərdə yazır ki, Ələsgər 1918-ci ermənilərin Göyçə mahalında azərbaycanlılara qarşı apardığı qətləmə sərəbərindən Kəlbəcərin Qanlıkənd kəndinə köçmüş, məhz o illərdə Ələsgər qonşu kəndin ağsaqqallarının xahişi ilə Qanlıkənddə olan dəyirmanda dayanmışdır. Deməli, Ələsgər həmin illərdə Qalaoyunu kəndində deyil, Kəlbəcərin Qanlıkəndində olubmuş.

3.Qadının dörd əlaməti uzun gərək: boynu,burnu, qaşları və barmaqları:

Tusinin qadına xas bu dörd əlamətin ikisini Aşıq Ələsgərin gözəllərində müşahidə etmək mümkündür. Onun təsvir etdiyi gözəllərin qaşları kaman, boyu ucadır.

Bir gözəl gördüm bu günə
Canlarda candan artıqdı;
Qaməti sərv ağacı,
Zülfü reyhandan artıqdı;
Qabağı ayna kimi
Qaşları kamandan artıqdı...(1.s.113)

Klassik Azərbaycan poeziyasında gözəlin qamətinin sərv ağacına bənzədilməsi məlumdur, lakin Aşıq Ələsgərdə müfəssəl təşbeh kimi sintaktik fiqurla ifadə edilməklə yanaşı real və əyani təsir bağışlayır, həmçinin qaşın kamanla müqayisə edilməsi uzun qaşların dövr üçün gözəllik simvolu olmasının təsdiqidir.

Aşıq Ələsgər şeirində gözəlin canlı təsviri xalq dilinin təbiiliyi, məişət leksikasının sadəliyi ilə müşahidə edilir. Şeirdəki axıcılıq, emosional məzmun poetik

nitqin elastikliyi fonunda daha cəlbedicidir. Onun misralarında xarici gözəllik insanın daxili hissləri, duyğuları fonunda təzahür edir

4.Nəsrəddin Tusi yazırdı ki, qadından xoş ətir gəlməlidir.

Ələsgərin əksər gözəlləmələrində bu fakta rast gəlirik:

Hər yetən gözələ gözəl demərəm,
Gözəldə gərəkdir işvə-naz ola.

Buxağından ətri-bənövşə gələ

Qoynu gülşən ola, bahar yaz ola.(1.s.50)

“Ola” rədifli qoşması gözəllik anlayışının bədii ifadəsidir. Qoşmanın ilk bəndinin son iki misrası gözəllik anlayışında qadından xoş ətir gəlməlidir fikri poetik düşüncənin sehirlı misralarla təcəssümüdür. Bənövşə yalnız baharda açılan ətirli güldür, sonuncu misrada “qoynu gülşən ola” ifadəsi əslində qoynu bənövşə ətirli ola düşüncəsinin fərqli formasıdır.

Aşıq başqa bir şeirində yazır:

Müşkü-ənbər qoxusu

Onun buxağından gəlir.(1.s.134)

“Gəlir” rədifli divanidən gətirdiyimiz bu nümunədə aşıq gözəlin buxağından gələn ətri müşkü-ənbər ətrinə bənzədir. Klassik poeziyada müşkü-ənbər ifadəsindən tez-tez istifadə edilmişdir. Aşıq Ələsgərdə isə bu ifadənin işlənməsi onun yüksək sənətkarlığından dövrün kosmetik vasitələrin istifadəsi barədə məlumatlı olmasından xəbər verir. Belə ki, vaxtı ilə maralın ayrıca növü olan “müsk maralı”ndan xüsusi üsullarla əldə olunmuş müsk xoş ətirli, qırmızı-qonur maddə olmuşdur. Quru halda qoxu vermir, nəmləndikdə ətir saçır. Balinaların ifrazatından alınmış ənbər maddəsi ilə birgə istifadə olunurmuş. Deməli, Ələsgərin müşkü-ənbər qoxusunun məhz buxaqdan gəlməsini arzulaması da təsadüfi deyildir, məlumdur ki, insanın, qadının buxağı bədən temperaturundan asılı olaraq tez-tez tərlədiyi, nəmləndiyi bölgədir, məhz bu halda müşkü-ənbərin gözəl qoxu saçması real görünür.

5.Tusinin gözəllik anlayışına görə qadının ağızı kiçik olmalı, bənizi ağ olmalı, saçı uzun və sıx , davranışı və sözü şirin olmalıdır:

Aşıq Ələsgərdə isə qeyd edilmiş təsvir elementləri bir qədər də konkret səciyyə daşıyır:

Əndam ağ, bədən nazik

Gərdən misli sürəhili.(1.s.124)

Burada qadın bədəninin ağ və incə biçimdə olması, gərdəninin sürəhi kimi parlaq və sürüşkən təsvir edilməsi daha canlı təsir bağışlayır.

“Ola” rədifli qoşmasında isə gözəlin yaş xüsusiyyəti ilə bədən quruluşu mütənasiblik təşkil edir:

Nə uzun, nə gödək-münasib gərək,

Ağız, burnu nazik, dodaq kip gərək,

Əndam büllur, bədən güldən saf gərək,
Baxtın vura; bu nişanda qız ola.(1.s.51)

Bəndin ilk misrasında aşığı arzuladığı gözəlin boyunun orta olmasını, ikinci misrasında ağzının, burnunun nazik, dodaqlarının isə kip olmasını arzulayır. Fikrimizcə, şairin gözəllik əlaməti kimi təqdim etmiş olduğu “kip” lik sifət saxlamaq bacarığına malik olmasına işarədir. Üçüncü misrada işlənmiş bədən və əndam sözləri iki fərqli dilə mənsub eyni leksik mənaya malik sinonimlər obrazlılığın leksik təzahürüdür. Bədən ərəbcə insan vücudu, əndam isə farsca olmaqla eyni mənədadır, lakin bu eyni mənəli iki söz yanaşı işlənməklə məzmunu və formaya xələl gətirmir, əksinə əsas fikrin daha qüvvətli səslənməsinə zəmin yaradır.

Poeziyada o cümlədən Aşığı Ələsgər yaradıcılığında qadın gözəllik simvolu kimi çıxış edir, lakin unutmamaq olmasın ki, onun poetik düşüncəsindəki qadın gözəlliyi təkcə bədən üzvlərinin simmetrik quruluşu ilə məhdudlaşmır, qadın düşüncəsi, qadın zərifliyi və qadının daxili keyfiyyətlərinin aliliyi ilə də seçilir:

İnanmıram kamlına
Həkimi-Loğman yetişə;
Mərifətdə, qanacaqda
Hanı sana can yetişə.(1. s.132)

“Gəlin” rədifli divanidən seçdiyimiz nümunədə aşığın tərif etdiyi gözəlin ağılı, kamalı yerində, mərifətli və qanacaq olması onun gözəllik anlayışının məhdud çərçivədən uzaqlaşdırır.

Aşığı Ələsgərin gözəllərin tərifinə həsr edilmiş əksər şeirləri müraciət məqsədi ilə işlədilmiş söz və ifadələrlə, bədii xitablarla müşahidə olunur və bu bədii xitabların əksəriyyəti ekspressivdir, estetikdir, millidir.

Milli kolorit təkcə bədii xitab səviyyəsində müşahidə edilən antropomik dil vahidləri ilə məhdudlaşmır, millilik əlaməti həm də təsvir etmiş olduğu qadın obrazlarının geyim elementlərində müşahidə olunur.

Aşığın “Artıqdı” və bu kimi bir çox şeirində XIX əsr Azərbaycan qadınının milli geyimləri poetik təfəkkürün təəcəssümü kimi təsvir edilir. Aşığı Ələsgər xalqdan gəlmiş gözəllik ondur, doqquzu dondur deyimindən ilhamlanaraq Azərbaycan qadının üz cizgiləri, əxlaqi dəyərləri, mənəvi zənginliyinin tərənnümünü onun geyim mədəniyyəti ilə tamamlayır:

Tovuz kimi sığallanıb,
Zər-ziba əlbət geyinib;
Hər zaman bəzəkli gəzir,
Eyləyib adət geyinib;
Gümüş kəmər incə belə,
Qurşanıb rahat geyinib,
Qənövüzdən dizliyi var,
İpəkdən xələt geyinib...(1.s.114)

Şair təsvir etmiş olduğu gözəlin tovuz kimi sığallanmasını vurğulayarkən, təsdiq bildirən modal sözlə onun zər-ziba geyindiyini xüsusi vurğulayır. Azərbaycan gözəlinin incə belinə gümüş kəməri rahatlıqla geyinməsinin təsviri isə türk təfəkküründə qadınların öz həyat yoldaşları ilə hər daim savaşa hazır olmasından xəbər verir. Bəndin yeddinci misrasında adı çəkilmiş “qənövüz” sözü parça növü olub aşığın mənsub olduğu yerli şivədə belə adlanır. Qanavuz XIV-XIX əsrlərdə Şərq ölkələrində geniş istehsal olunmuş parça növü idi. Həmin dövrdə gəlinlik paltarlarının da tikildiyi bu parça növü el arasında “şahi”, “ördəkboynu”, “al-yaşıl” adları ilə də tanınmışdır.

Aşığın “Mələk” şeirində də Mələyin geyimi XIX yüzil Azərbaycan qadının geyim elementləri əks olunmuşdur:

Geyinib əndamına

Əbrü ətlaz, alı gözəl;

Xara don, zərin nimtənə,

Başındakı **şalı gözəl;**

Bəxtəvər **gümüş kəmər**

Qucur qəddi-dalı gözəl;

Qulağında **qızıl sırğa;**

Zənəxdanda xalı gözəl.(1.s.138)

Aşiq Ələsgər şeirində qadın obrazlarının üst geyimlərini ümumiləşdirdikdə aydın olur ki, Azərbaycanın qədim yurd yeri Ulu Göyçənin qadınları daha daha çox ipək, atlas, qanovuz, mahud, bişmiş baramadan toxunan, şəffaf olmayan kətan parça darayından paltar geyinmiş, daha çox yun parçadan tikilmiş gödəkçəyə bənzər gündəlik geyim olmuş nimtənədən istifadə etmiş, qızıl sırğa taxmış, bellərinə gümüş kəmər asmışlar. Aşiq Ələsgər yaradıcılığında XIX əsrə aid etnolinqvistik elementlər milli kimliyimizin isbatıdır.

Nəticə

Ədəbiyyatın yarandığı gündən müasir dövrümüzdə qədər bütün dövrlərdə başlıca mövzusunun insan olması danılmaz həqiqətdir. İnsanın xarici və daxili keyfiyyətləri, onun gözəlliyə olan münasibəti müxtəlif dövrlərdə fərqli olsa da, dəyər səviyyəsində qəbul edilmiş insani keyfiyyətlər yaradılışın ilk günündə olduğu kimi dəyişməmişdir. Qadın və qadın gözəlliyinə olan münasibət də bu qəbildəndir. Aşiq Ələsgər poeziyasını tədqiq etdikdə bu fakt bir daha öz təsdiqini tapmış olur. Xüsusilə aşığın təsvir obyektinə çevrilmiş qadınların Qərbi Azərbaycanda yaşamış ulu nənələrimizin olması ehtimalı, onların üz cizgilərinin poetik mətndə rəssam dəqiqliyi ilə əks olunmasını müşahidə etmək qürurvericidir. Təkcə ona görə yox ki, Aşığın tərənnüm etdiyi qadın personajlar gözəlliyi ilə diqqəti cəlb edir, şairin qadın gözəlliyinə münasibəti həm də ona görə əhəmiyyətlidir ki, Aşiq Ələsgərin şeiri, sazı, sözü özündə iki min ildən artıq tarixi keçmişə malik Qərbi Azərbaycan adlı yurd yerimizin

əks sədası, müdrük düşüncəsinin poetik təzahürüdür. Onun hər bir mısrası poetik cəhətdən mükəmməl söz xəzinəsi olduğu kimi məna baxımından da dərin və məzmunludur. Milli koloritin ritmik eyni zamanda simmetrik təzahürü olan Dədə Ələsgər sözü səmimi və safdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Aşıq Ələsgər “Seçilmiş əsərləri. Şeirlər.”, Bakı, “Yazıçı”, 1988, Tərtib edəni, ön sözün və qeydlərin müəllifi İslam Ələsgərov
2. M. Hüseynov Aşıq Ələsgərin söz ümmanı, “Elm və Təhsil”, Bakı, 2017
3. The Life of David Hume, Esq. WRITTEN BY HIMSELF. London: PRINTED FOR W. STRAHAN; AND T. CADELL, IN THE STRAND. MDCCLXXVII.
4. Aygün Qurbanlı: Təkamül psixologiyasına görə “gözəllik” anlayışı, “Kultura az.” 30 aprel 2016-cı il
5. A. Axundov Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, Bakı, “Elm” 2005
6. İ. Ələsgər Haqq aşığı Ələsgər, Bakı, “Maarif”, 1999
7. M. Qasımlı Aşıq sənəti, Bakı, “Ozan”, 1996

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Bəhram Məmmədov